

Bertha Zoltán

Hűség és sokféleség

Karakteres színfoltja volt – és maradt – Észak-Magyarország, Miskolc és környéke szellemi, kulturális életének a Kelet alkotócsoport. Az 1973 óta működő irodalmi és művészeti társaság, társulás – mai hivatalos nevén: Kelet Irodalmi és Társművészeti Egyesület – jellegzetes és meghatározó értékekkel gazdagította az észak-keleti tájakon új és új hullámokban pezsdülő művészeti folyamatokat, jótékony hatással bírt a régió kulturális önszemeletének és önértékelésének árnyalására, erősítésére. Az egyéb kulturális centrumok és fórumok mellett, illetve azokkal összefüggésben a szűkebben vett eliten túli, szélesebb kiterjedésben is megnyilatkozó szellemi cselekvésre, tevékenységre biztató, bátorító légkörrel járult hozzá az értékteremtő hagyományok folytonos bővítéséhez. Az alkotóközösség tagjai együttesen és egyenként is résztvevői lettek nemcsak a vidéki, de országos hatású szellemi-erkölcsi törekvéseknek, s mára nagyjából termékeny életpályát mondhatnak magukénak. Az indulás közös impulzusai és emlékei azonban arra készítetik őket, hogy három évtized múltán is megörökítsék együvé tartozásuk hangulatát, élményét, kifejezzék kötődésüket, felmutassák morálisan elkötelező hajdani és mai vállalásuk értelmét és minőségét. Ez sugárzik legújabbban megjelent közös kötetük, a *Régi – új lenyomatok* című antológiájuk minden lapjáról, amely már a hetedik Kelet-antológia. Mert kezdettől erős volt az igény és a szándék az ilyenféle megmutatkozásra, és sikerült is (a társasági fennállás évfordulóihoz kapcsolódva) időnként egy-egy gyűjteményes könyv közreadása. Az

1975-ös *Kelet I.* kötetet az *És mégsem elégia...* (1979), a *Nyílt levél* (1983), a *Negyedik üzenet* (1993), a negyedszázados ünnepet köszöntő, kiállításában is impozánsan reprezentatív és emlékezetes *Kettétört fél század* (1998), majd a *Hit a szóban* (2000) követte. Egy emberöltőnyi idő után jelentkeznek most újra a „keletesek” – mert „ha Kelet-évforduló, akkor Kelet-antológia” (miként régebben szinte jelszóvá vált a „hőskorszak” találkozóra, összejöveteleire, műhelymunkájára utaló mondás is: „Ha kedd, akkor Kelet!”). Mindezt szellemesen idézi fel a tömör és tartalmas előszóban a könyv anyagát válogató-szerkesztő egyik szerző (s az alkotókör egyik vezetője), Szabó Bogár Imre. Azt is leszögezte, hogy a vállalkozás, a szellemi szövetség – amelyet persze nemcsak a kultúraszertető közvélemény, hanem az akkori hatalom is fokozott „figyelemmel” kísért – mindig önkéntesnek és szabad belső igényből fakadónak bizonyult. Természetszerűleg voltak olyanok, akik idővel eltávolodtak egymástól, s olyanok is, akik később kapcsolódtak a közösség vonzáskörébe. „A Keletre, az észak-keleti tájhazában élő irodalmárok (e fogalom nem szűkíthető le csak az írókra, költőkre!), irodalombarátok, -pártolók ezen csoportjára, mint önkéntes, laza szerveződésre, mindig is jellemző volt a sokrétűen, sokoldalúan értelmezett el-nem-kötelezettség, az emberi, meggyőződésbeli, lelkiismereti, művészi stb. – olykor élesen megnyilvánuló – különbözőségek el-, sőt befogadásának szándéka.” „Igen jelentős irodalomszervező, közművelődési tevékenységet fejtett ki hosszú időn át, amit mindmáig aligha sikerült pótolniuk más

hasonló törekvéseknek. Ebben kétségte-
lenül Utry Attilának, a keletesek névadójának
és kitűnő szervezőjének jutott a főszerep
(akinek talán éppen maga a Kelet a legfonto-
sabb műve!), valamint a közülünk már örökre
eltávozott Hajdú Gábornak, a Kelet egykori
elnökének." A szerkesztők (Szabó Bogár
Imre mellett Cseh Károly és Fecske Csaba)
szerint a jelen válogatás „ízeltőt ad azon al-
kotók egy részének a szerzőre jellemző (de
közös könyveink egyikében sem szereplő)
munkáiból, akik keletes voltukat továbbra is
vállalva a most sem kötelező hagyomány rés-
zesei kívántak lenni". A neves (és hasznos
kis életrajzokkal bemutatott) szerzők régebbi
és újabb művei azonban azt is határozottan
tanúsítják, ami mindőjüket – mind az (alfabe-
tikusan felsorakozó) tízüket – sajátos egyé-
niségekké teszi, ami markánsan megkülön-
bözti őket egymástól. Önálló látásmód,
szuverén formavilág kialakítása tekintetében
természetesen a legkiválóbbak, a kiforrottab-
bak és elismertebbek járnak elől, de mások
is olyan hangon szólalnak meg, amelynek
jellegzetes vonásai tagadhatatlanok.

Cseh Károly artisztikusan stilizált, kristályos-
sá finomított, remekművű versei (és litván
műfordításai) természeti, kozmikus színek
és fények villódzó áttünéseiben érzékeltetik
az evangéliumi jelképek, motívumok sugár-
körébe vont személyes sorstapasztalatokat
és örök emberi léthelyzeteket. Az ezüst, az
arany, a fehér, a kék ragyogással enyhén
misztikussá légiesített kolorit áttetsző vilá-
gításában a szimbolikus év- és napszakok,
az ígésző tájalakzatok, a növényi létformák
is megnevelítő transzcendentális-üdvör-
téneti jelentéssugallatokkal töltekezhetnek.
Már a verscímek is ezt a különös, leheletfi-
nom, éteries („fényfóhász”-os) áhítatosságot,
atmoszferikus, spiritualizált hangulat-tartal-
miságot sűrítik (*Kései ősz, Alkonyi időzés,
Ádventelő, Kékben arany jel, Havas vigília,
Ádventi éj, Csöndes fehér, Faoltár, Zajló
ezüst, Kék hívás, Fényes-fehér, Húsvéti ha-
zatérés, Hajnali oltalom* stb.). Igen jellemző
megnyilatkozása mindennek például az *Uj-*

jong a fehér című törekeny miniatűr: „Oda-
fent szemközt a domb tetején, / hol világlott
a hó böjt elején, / ott most kőkényfák virága
remeg: / ujjong a szirmuk – fölmécsellenek, /
ring az Igévé újult fehérség – / hirdeti magát,
hirdeti: Húsvét!”

Dudás Sándor olykor időmértékesen lendülő
természetleíró verssorai között vagy érzel-
meket exponáló önportréiban nyugtalanabb
kérdésfutamok kanyarognak; a keserűség, a
hiábavalóság, a mulandóság sokféle érzel-
formáiban az önfagatás, a válaszkérés
emóciói tolnak föl. „Kihűlt, holtsápadt ér-
zelem... / Micsoda dermedés ez? / Megegy,
vagy csak játszik velem?” (*Dermedés*); „Be-
kebelez a pillantásom. / Mitől félsz, hogyha
nézlek?” (*Tavaszi hóhullásban*); „hiába hull
a fákra / megadón, alázatosan / a szélcsend
glóriája?” (*Ősz közelít*) – hangzanak a kétely,
a dezillúzió vibráló taktusai.

Fecske Csaba kimérten hullámzó (gyak-
ran négy soros versszakokká kerekedő, de
mindig központozás nélküli) mondatainak
jellegadó alaptónusa a szelíd és meditatív
melankólia zsongó, zsongító lélek dallama; a
rezignáltan is titokfűrkésző elégikuság. Lét
és idő rejtelmeivel, sejtelmeivel szembesül
a lírai én, s az egzisztenciálisan átélt elmű-
lástudat bölcséleti dimenzióit borzongatón
ellenpontozza, még inkább revelálja a hét-
köznapi, olykor banális tárgyiasság világa.
A képi szemléletesség hitelesíti elsősorban
az elmúlt idő, a megragadhatatlan múlt, je-
len és jövő lélekizgató hatalmával birkózó
halandó ember reménytelen reményét: az
emlékek létében, a létezés emlékeiben való
megkapaszkodás örökös vágyát. Az ittlét
határszituációiban, a „semmi peremén”, az
„időgondozóban” (ahol „egyre nehezebben
és / drágábban vesszük a levegőt egyre több
/ van már belőlünk az időben mint a térben”,
s „itt vagyunk / ahol előtte senki sem volt bő-
rünk alatt”, vagy amikor „az emlékezet dohos
levegőjű lomtár”, „életünk uszadékait sodor-
ja az idő árapálya”, s az elődök „emlékek
fűrészpórával tömött bábok”), a csontjairól
lassan „letekeredő” élet láttán, a folytonosan

sajgó emlékékezés áramlásába merülten a volt-lét varázslatos valóságHITE nyújt mégis vidító enyhet a fájdalmasan tűnődő-merengő lélek számára: „jó volt gyerekek lenni / jó volt ha volt mit enni / emlékszem én mindenre / mindenben mindig egyre / nem szegte kedvem semmi / életem van ezernyi / lelkelem incselkedve száll / előled karvaly-halál / jó volt gyerekek lenni / jó volt csak lenni lenni”; „már nincs belőle semmi / egyedül én maradtam / emlékeim salakja / a halhatatlan létből / egy pillanat sincs többé / egy ágyba fekszik immár / soha és mindörökké / jó volt gyerekek lenni / itt lenni lenni” (*Jó volt*).

Furmann Imre verseiben a számvetés és az önjellemzés prózaian keserű akkordjaiba, az „örldődő”, „végtelen csellengés” hiányérzeteit, az „örvénylő idő” emésztő hatását gyakran nyersen depoetizáló, alulstilizáló groteszk iróniával kifejező hangütésekbe kíméletlenül belevegyülnek a mélytörténelmi tapasztalatok gyötrelmei. A családi, közösségi emlékezetet feszítik a kegyetlen vagy akasztófahumoros tanulságok („Nyolcvan ember / halt meg a hazáért, kábé. / Kétszázézetet a fagy ölt meg, / vagy halálos találat ért” / *Ragacsos évek*); „mindegy hogy hívják az embert, az a / lényeg, milyen fogságba esik” / *Emlékl*), de a jelenkor költője is ezekből meríti az erkölcsi erőt (társadalom)kritikai ítéletalkotásaihoz. Leleplező lírai állapotrajzok Káli Sándor lát-leletei is – mai életünk bizarr megnyilvánulásait bujkáló szatirizáló-karikírozó vénával feltáró játékos-fanyar pillanatképei (amikor a „kétkézi munkás francia szóval / rendel a pultnál: máma menü! / Két deci bor, szőlőt sose látott, / drága forintért fránya nedű” – *Önkiszolgáló idill*; vagy amikor a mobiltelefonba suttogott szerelmi vallomást a hangposta-jel nyeli el – *Szép új világ*). A „gyönyörű, újralett” „vezérsugár”, a „földi irányítótoronny” minde nek fölötte mégis a szerelem: ennek hangjait őrzí a „fekete doboz”, amit – „ha meghalok” – „a nagy folyóból” kihalászatnak (*Megnyugvás*).

Szabó Bogár Imre gondolati versei olyan súlyos jelentéseket hordoznak, hogy hangsze-

relésük is a komorság, a tragikum felé hajlik. A világgal és önmagával viaskodó ember környezetében, érzelmi kapcsolataiban („árván”, „emberként a semmiben”), mindenütt veszteséget, harmóniahiányt, bevégződő létromlást észlel – a „soha sincsen nyugalom” vagy feloldódás önreflexív-önértelmező létszituációjában. „A mindenség vérzik / át az életem / is”, „bőjti szelek” fújnak, riaszt a nyelv- és értelempusztító „út vége”, s irdatlan a zaj „a kiürült, de ürülékkel teli tereken”. A biblikus lamentáció, a „de profundis” kiáltozás mocsárba, sárba süppedésről, jó szó hiányáról, a vasszegezes keresztes keserves cipeléséről szól – az *Ómagyar Mária-siralom* megrendítő litániás parafrázisaként: „Világnak világa jön. / Majd. / Tudom. / Fiaid még fölsegít egy égő / hajnalon. / De addig?”; „Urunknak híre – hamva sincs. / Mária, segíts, jaj, segíts!” (S.O.S., *Mária!*)

Tornay Mari verstereit sűrű, intenzív képesség telíti: látomásossá tömörülő, kavargó emlékképzetek érzékletes közegében elevenedik meg főként a régi falu és kisváros, az elmúlt életforma tárgyi és szokásvilága. Az egymásba úszó képfoszlányok szuggesztíven szenzibilis sodrában sűrűsödik a hegyi, erdei, folyóparti tájak, szúrós cserjék és csipke- meg kőkönybokrok összetéveszthetetlen, hamisítatlan légköre – „fönn a vártán a hegytetőn” a szülőhely „románcaiban”. Realitás és szürrealitás gomolygása így ragadja el természetesen a szemlélődőt, a résztvevőt, az odatartozót is: „derengő mélyút keserű bodzapára / bibliai fénypázmában vergődő / KISZÜRKÜLT ZOMÁNCLEPKE // elroppanó ösvény doromboló sziklakalácsok / tölgyes örvénylő csöndje / FOLTOKBAN LÉTELEM ÓARANY MOHÁJA” (*Toporgok ólombocskorban várjatok*).

Utry Attila léttörvényekre koncentráló, szinte tömön-datossá csupaszított-tisztított versbeszédjében tág teret nyer az asszociatív sejtetés, a filozofikus hangoltságú kijelentőmód gondolatmélyítő szerepe. Az absztraháló – „imagista” – képalakítás aforisztikussá csiszolt meglátásokkal rétegződik, s a negatív

észleletek rendre a remény bölcsességével egészülnek ki („A virágok halandók. / A virágzás halhatatlan” – *Téli gondolkodó*; „Uram, ne feszülj fel / még egyszer / a gonoszok fájára / és add / hogy ne legyen // legfőbb szégyenünk // a / legfontosabb / javunk” – *Kicsinyhítű monológ a Megfeszítetthez*; „Van remény szeretni / újra e világot, / mely a sötétségből / gyakran felviláglott. / Még nem tudjuk honnan / jöttünk, hová megyünk, / de betoppanunk és / itthon leszünk” – *Van remény*).

A derű, a kedves báj, a természetes, biztonságos értéktudat itatja át Anga Mária meséit, mesés elbeszéléseit. A népmese és a gyermektörténet hagyományos műfaji jegyei szerint felépülő eseménysorok a jóakarát, az áldozatvállalás morális példázatait a pszichikum őstörvényeinek a megjelenítésével kapcsolják össze (a kisfiú fél a sötétségtől, de legyőzi a feketeség birodalmát, illetve

hozzászokik a kozmikus arányrendhez). Részint hasonlók Györgyei Géza megható gyermekmeséi (a madarak nyelvét értő kisfiúról), részint másfélék: például a kisiskolás szemszögből felidézett '56-os időszakról, amikor a forradalom megtorlása idején örökre elhurcolják a gyermek-főhős édesapját. Vagy egészen groteszk, krimyszerű, sőt abszurd, fantasztikus vonások tarkítják azt a novellát, amelyben egy „automatikus vezérlésű” műanyagbábu-feleség pótolná a meggyilkolni szándékozott valódit, de aztán a férj a feleségének vélt bábút szúrja le késsel az ágyban, mert az asszony előzőleg kicserélte magát vele (*Babuci halála*).

Az új Kelet-antológia – ahogy mindebből talán kitetszik – színvonalas, élvezetes olvasmány, azon túl, hogy a benne szereplők munkásságának újabb értékes dokumentuma, állomása.

(*Régi – új lenyomatok /Kelet-antológia/, szerkesztette: Szabó Bogár Imre, a szerkesztésben közreműködött: Cseh Károly és Fecske Csaba, Bibor Kiadó, Miskolc, 2004*)

Kos (Gyermekjáték)